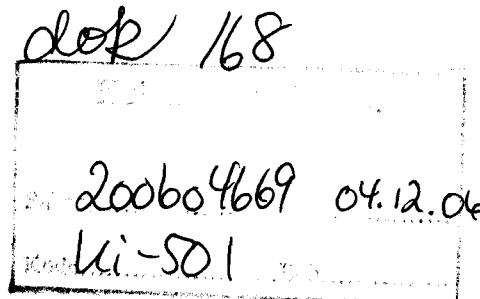

DEN NORSKE KIRKE

Stavanger biskop

Det Kgl. Kultur- og Kirkedepartement
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Dato: 29.11.2006

Vår ref: 06/192-6 GR

Deres ref: 2006/2706 Ki

Høringssvar: Staten og Den norske kirke. NOU 2006:2

1. Innledende synspunkter

Sterke følelser settes i gang når statskirkespørsmålet er på dagsorden. Det berører folks egen identitet og vår religiøse (og politiske) overbevisning. Nasjonal egenart, Grunnloven, kongehus og store spørsmål om menneskerettigheter står sentralt, sammen med spørsmål om styreform, økonomi, kulturminner og gravferdsforvaltning. Historiske perspektiver og samfunnsanalyse trekkes inn. For de fleste blir 'statskirkespørsmålet' nesten uoversiktlig, og i en kort uttalelse må en selvsagt konsentrere seg om noen avgjørende punkter.

Folk og kirke

Som biskop berøres en dypt når noen sier: "Ta ikke kirken fra oss!" Meningsmålinger viser at svært mange føler det slik. Derfor vil trolig over 50% beholde statskirken. Det gjør inntrykk, og til det er å si: Kirken vil ikke forlate sitt folk. At så mange vil beholde statskirken må bety at folkekirken faktisk fungerer. Men er det virkelig statskirken – i den form vi har det nå – de dermed bekrefter?

- Det er neppe et uttrykk for at *den evangelisk-lutherske tro* skal fortsatt være statens offentlige religion.
- Bekrefter en snarere at en vil ha en *nasjonalkirke* som gir folket felles verdier og et noenlunde felles referansesystem? I tråd med at en ønsker seg mest mulig en enhetsskole, ønsker mange seg også en størst mulig kirke.
- Kanskje er det ønske om å få noe motsatt av forenings- eller sektkirken. Ofte spres det demagogiske advarsler om mørkemenn i den forbindelse, men jeg tror at det bak ligger et bredt ønske om en inkluderende og nærværende kirke.

Retorikk og modeller

I Gjønnesutvalgets innstilling blir oftest bare en modell fremstilt som fortsatt statskirke. Modell I som bare med mindre justeringer i Grunnloven og med mulige reformer innenfor nåværende ramme, fremstiller seg selv og blir oftest fremstilt som den eneste statskirkelige modell.

Modell III er utformet som et klart brudd med statskirken. Alle kirker, religioner og livssynssamfunn settes på lik linje, uten å videreføre tanken om en samlende nasjonal kirke.

Modell II fikk 14 av 18 av Gjønnens utvalgets stemmer. På Kirkemøtet i 2006 fikk tilsvarende modell ca. 80% tilslutning. Den presenterer seg som en form for nasjonal, majoritets- eller statskirke, hvor relasjonene til staten er noe endret. Det er da mer tale om en revisjon, om endrede relasjoner eller om en modernisering av den nåværende statskirke. Sivertsen-utvalget i 1975, Bakkevig-utvalget i 2002 og Gjønnens-utvalget er varianter av samme tenking om en forsiktig justering av den nåværende ordning. Modell II blir likevel fremstilt som 'avvikling av statskirken', enda alle de nevnte komiteene vil videreføre dagens statskirke med nødvendige justeringer. Men denne løsningen kan ut fra juridiske (jf. Stat, kirke og menneskerettigheter (N. Høstmælingen, T. Lindholm og I.T. Plesner (red.), s.36-60), historiske (se nedenfor) og ut fra de tre komiteenes egne vurderinger, ses som statskirke i betydningen av at staten viderefører relasjon til en majoritetskirke som i de fleste henseender fremstår som en nasjonalkirke.

Samordnet løsning?

Siden modell III har minimal oppslutning i de tre nevnte komiteer, i den kirkelige høringsrunden, og trolig i den endelige høringsrunden – samt i de politiske partier -, må en samordnet løsning ligge i modell II eller i en samordning av modell I og II. Så langt vil høringsrunden og meningsmålinger foretrekke en samordning av modell I og II. Men er det mulig? Utvilsomt vil det da enda klarere fremstå som en videreføring av statskirken, og jeg vil i det følgende mene at dette er en mulig vei å gå.

2. Noen historiske linjer

Før reformasjonen i 1537 hadde vi ikke en statskirke, men i middelalderen var samvirket mellom kirke og stat sterkere enn i dag. Den katolske kirke kan ikke godta en statskirkelig forfatning. Likevel var lovverket i Norge siden Mostratingslovene i 1024 'kristnet', og det var en tydelig kontrakt med staten, nedfelt for eksempel i 'Sættargjorden' fra 1277. Ingen var i tvil om at Norge hadde en statsreligion selv om det ikke var en statskirke. Kirken hadde et indre selvstyre, og samtidig et tydelig kontraktsforhold til staten.

Med reformasjonen kom Statskirken, hvor kongen konfiskerte størsteparten av kirkens eiendommer (som den gang utgjorde nær 40 % av Norge) mot å forplikte seg til å aktivt oppdra den norske befolkning i den evangelisk-lutherske lære. Med forskjellig vekt (fra likegyldighet til Christian VI's statspietisme) og maktvilje (som under enevoldstiden) fremstod Den norske kirke som en statens kirke under kongens tydelige ledelse. Grunnloven i 1814 kunne innlede et systemskifte, men som kjent slår allerede § 2 i Grunnloven fast at den evangelisk-lutherske lære "forbliver Statens offentlige Religion". I praksis ble det svakere statlig styring av kirken i Norge. Embetskirken og de sterke kristelige organisasjonene preget kirken i Norge, og etter hvert fikk også ulike kirker og religioner (etter dissenterloven og opphevingen av jødeparagrafen) større plass.

Før og etter 1905 var det mange som ivret for 'en fri folkekirke' som det eneste svaret på modernitetens utfordringer og kirkens egne behov. Reformistene den gang laget modeller som ikke er stort forskjellig fra Sivertsen/Bakkevig/Gjønnens. Likevel fortsatte statskirken, mye fordi den nye norske staten krevde mest mulig samlende løsninger. Men nasjonalsosialismen avskaffet i praksis statskirken, og en sterk statlig styring – også av kirken – i 1950-årene utfordret statskirken meget sterkt. Likevel har behovet for og folks ønsker om en nasjonal kirke blitt videreført, enda den statskirken vi har nå er en annen enn den vi hadde i 1905, i 1814 og under enevoldstiden.

Spørsmålet er: Kan vi ytterligere gjøre endringer i relasjonen kirke og stat uten å avvikle statskirken, eller må vi tilbake til den katolske ordning med et tydelig kontraktsforhold mellom kirke og stat? Selv tror jeg vi vil bevege oss i sistnevnte retning.

3. Grunnloven eller...

Hovedforskjellen mellom modell I og II i Gjønnnes-utvalget er forholdet mellom en grunnlovsfestet statskirke kontra en majoritets-/nasjonalkirke fundert i en egen lov. Men er det her den store skillelinjen bør gå? På dette punkt tror jeg en bør se på en samordnet løsning mellom modell I og II i Gjønnnes-utvalget.

Etter svensk modell kan en utforme en særlov for Den norske kirke. Men det gjenstår mange spørsmål omkring en slik særlov: Hvor stor? Hvem vedtar den? Hvilken status har den juridisk, - i forhold til Grunnloven og i forhold til lover for 'trossamfunnene'? Jeg tror at uroen omkring slike spørsmål vil være uheldig for alle, og om vi skal beholde en nasjonalkirke og finne en samordnet løsning, må en søke nye løsninger. Jeg vil antyde en vei å gå (detaljert argumentasjon og drøftinger av variasjoner av løsningen, vil føre for langt).

Alle er enige om at Grunnloven må revideres. § 2 i sin nåværende form ("Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme") setter livssynsminoritetene i en uholdbar situasjon og vil bryte med menneskerettighetene. Ved å oppheve § 2 annet ledd er mye av det konstitusjonelle grunnlaget for statskirken opphevet. Men ved å bli erstattet av en "verdiparagraf" har staten gått inn på en aktiv religionspolitikk som viderefører den kristne lovgivningstradisjon siden Mostratinget. Det blir derved ikke noe brudd med en 1000 år gammel kristen tradisjon, men annet lovverk vil avgjøre om den kristne kulturtradisjon er uthult.

Ved siden av § 4 (Kongens bekjennelsesplikt) er § 12 annet ledd (krav til statsrådenes medlemskap i Den norske kirke) med dertil hørende paragrafer, de som avgjør om vi fortsatt vil ha en grunnlovsfestet statskirke. Modell I vil beholde alle grunnlovsparagrafene, med små justeringer (utnevne av prost § 21), mens modell II vil oppheve nesten alle (bortsett fra at en vil omskrive § 16).

Etter min mening er det mulig å følge den prinsipielle begrunnelsen som modell II legger til grunn og samtidig beholde noen av paragrafene. Den prinsipielt viktige § 12 annet ledd (krav til statsrådenes medlemskap i Den norske kirke) strider mot det moderne demokratis spilleregler og gir ikke livssynsminoritetene like rettigheter. Derfor må den avskaffes sammen med § 16 (Kongens anordningsmyndighet) og § 27 annet ledd (kirkelig statsråd). I likhet med Gjønnnes-utvalget mener jeg at § 16 kan erstattes av en bestemmelse om statens aktivt, støttende tros- og livssynspolitikk. Ut fra det resonnementet må nok § 21 (utnevne av biskop og prost) og § 22 (avskjedigelse av embetsmenn) endres, men dette vil jeg begrunne nedenfor.

I motsetning til Gjønnnes-utvalget vil jeg argumentere sterkt for at § 4 (Kongens bekjennelsesplikt) kan beholdes. I motsetning til § 12 er det symbolfunksjoner og ikke demokratisk baserte funksjoner Kongen ivaretar. Likevel er Kongen hele folkets konge, og kongens symbolfunksjon er viktig. Som symbol for en kristen 'verdiparagraf' vil Kongen være viktig, og for folk vil Kongen være en viktig garant for at stats-/nasjonalkirken fortsatt eksisterer.

Det betyr at en fortsatt baserer nasjonalkirken – en modernisert statskirke – i grunnloven. Om en i tillegg skal ha en særlov for Den norske kirke er da et mindre viktig spørsmål. En kan tenke seg at en slik særlov blir første del av en ny lov for trossamfunnene.

Endringer av Grunnloven er viktig av prinsipielle grunner, men fundamenteringen i Grunnloven kan av andre grunner være viktig, bl.a. vil det kunne berolige dem som er glad i statskirken og for å markere at dette ikke innebærer et brudd med en 1000-årig kristen tradisjon.

4. Prinsipielle overveielser

Norge er et av få land som har en statskirke hvor staten er kirkestyre og hvor en konfesjon er offisiell religion. Ved siden av Danmark må en til muslimske land for å finne de mest nærliggende paralleller. Dette har utfordret ulike livssynsminoriteter, kirkene i Norge og menneskerettighetsmiljøer. Derfor har den prinsipielle argumentasjonsmåten formet Sivertsen/Bakkevig/Gjønnes-utvalgene. Innslaget av andre religioner og Norges engasjement internasjonalt for menneskerettigheter krever troverdighet i forhold til minoritetene. Det vil ofte være et misforhold mellom det henholdsvis majoritet og minoritet definerer som ikke-diskriminerende, og en må lytte (- ikke ukritisk -) til hvordan de opplever sin situasjon.

Den konsekvente prinsipptenkning leder lett til modell III i Gjønnes-utvalget. Men en slik konsekvent prinsipptenkning vil i sin ytterste konsekvens føre til en fullstendig livssynsnøytral stat hvor religion overlates til de frie krefters spill og leder til en politisering av religionsspørsmålet – slik vi nå ser det i USA.

Derfor må en argumentere både prinsipielt og ut fra den faktiske historie (og selvsagt også ta hensyn til det vi tolker som folkeviljen). En ren prinsipiell argumentasjon vil føre til at staten ser bort fra tradisjon og ikke gir noen preferanser. Men på prinsipielt grunnlag må en gi alle mest mulig like vilkår og ikke gi medlemmer av statskirken fortrinn slik det var for hundre år siden. Den siste rest av dette er § 12 som favoriserer statskirkemedlemmer når det gjelder statsrådposter.

Opphevelsen av § 12 innebærer imidlertid på den annen side at staten ikke kan styre indre kirkelige saker. Den kan legge til rette for rammebetingelser, men ikke styre kirken. En slik praksis vil være i strid med den menneskerettloven Stortinget vedtok i 1999 og for eksempel med slutterklæringen i Wien i 1989 som slår fast at tros- og livssynssamfunn har selvbestemmelse, rett til å bestemme i indre anliggender. En prinsipiell argumentasjon er nødvendig for ikke å havne i pragmatisme og populisme, men enda mer for å kunne stå for de samme prinsipper internasjonalt. Dette er ikke bare en norsk debatt. Den norske løsning må selvsagt være i full overensstemmelse med det vi forfekter internasjonalt.

5. Noen hovedspørsmål

Jeg vil i det følgende bare kort kommentere de mange hovedspørsmål som statskirkespørsmålet reiser. Etter min mening bør hver av nedennevnte spørsmål få en egen utredning fordi mange av dem er uavhengig av holdningen til de konstitusjonelle og prinsipielle vurderinger.

Statlig styring

Til en modernisert statskirke hører det også at en tenker nytt om statlig styring. Egentlig er og bør kirkens område være en del av de mønster vi har sett de siste 30 år: At statlig styring reduseres i foretak hvor staten har klare interesser. Statskirke kan ikke lenger være identisk med statens regulering og styring av Den norske kirke. Hvis dagens statskirkeordning skal bestå er det nødvendig at statens styringsrett nedtones i forhold til Den norske kirke.

Selv om Den norske kirke ikke skal definere statens og folket sin offentlige religion, trenger Staten en verdimessig forankring for sin virksomhet i det norske samfunnet. Det at staten tar del i kirkestyret, representerer en slik verdimessig forankring. Det at staten gjennom grunnloven fortsatt opprettholder Den norske kirkes struktur, vil også bidra til statens verdigrunnlag. Det er også viktig at Staten gjennom Den norske kirke har ritualer for de nasjonale begivenheter.

For mange vil utnevnelser av de viktige embeter være garanti for statlig styring. De fleste vil riktignok i dag si at kirkelige organer skal utnevne proster. Men mange ønsker å holde fast ved utnevnelser av biskoper, enda det er kun i Norge det skjer og enda det, som nevnt, står i klar spenning til internasjonale avtaler Norge har undertegnet. En skaper også en ubalanse mellom det vi kaller den episkopale og den synodale struktur (knyttet til Kirkemøtet) i kirken.

Det kan være en samordnet løsning å la Regjeringen utnevne biskoper dersom en forplikter seg til å utnevne en kandidat som har fått mer enn 50% av stemmene. I Danmark og Sverige har en flere valgoganger for å oppnå det.

Demokrati og valgordninger

En bør få til ordning som gir større oppslutning om menighetsrådsvalg, og dermed sikre bedre demokratisk representasjon på kirkens topporganer. Slike ordninger må komme på plass uavhengig av hvilken hovedløsning en velger.

Finansiering

Ut fra dagens ordning er det på dette område en god likebehandling av tros- og livssynssamfunnene. Dette må fortsette. Men hvis ikke stat og kommune finansierer kulturminnekirkene og kirkebygg som i dag fremstår som offentlige bygg like mye som 'menighetshus', vil Den norske kirke komme dårligere ut enn andre. Et uavhengig utvalg vil kunne utrede et grunnlag for en bedre fremtidig ordning hvor staten forplikter seg til en aktiv religionspolitikk.

Gravferdsforvaltning

Begge løsninger for gravferdsforvaltningen (administrert av kirkelig fellesråd eller kommunen) er mulige. Denne saken viser at statskirken ofte fremtrer som en kommunekirke. I de fleste kommuner vil det være naturlig at en viderefører den nåværende ordning.

Konsekvenser for nåværende kirkeordning

Gjønnesutvalgets forslag om en lovforankret folkekirke vil innebære en rekke endringer i Den norske kirkes organisering og lovmessige grunnlag. Disse endringsbehovene er i liten grad utredet.

I forbindelse med det videre arbeid med forholdet mellom stat og kirke, må det utredes en samordnet løsning mellom modell I og II fra Gjønnesutvalget. Dessuten må en

fremtidig kirkelov og kirkeordning for en lovforankret folkekirke utarbeides og beskrives. Først når dette er gjort, vil det være mulig å ta et endelig standpunkt om forholdet mellom staten og Den norske kirke. Uansett må kirkens eget reformarbeid intensiveres slik vi kan vinne erfaringer med ulike modeller for organisering av Den norske kirke.

6. Konklusjon

Statskirkedebatten blir lett uoversiktlig og preget av sterke følelser. En må i denne situasjon søke etter samlende løsninger, uten å sette prinsipiell argumentasjon (ut fra menneskerettigheter, religionsfrihetsprinsippet etc.) til side. Motsetningen mellom en grunnlovsfestet statskirke (modell I) og en kirke basert på en særlov (modell II / flertallsmodellen i Gjønnnes-utvalget) bør ikke bli stående. Etter min mening kan en beholde noe av Grunnloven (bl.a. § 4 om Kongen) og samtidig endre deler av det statlige kirkestyre.

Med vennlig hilsen

Ernst Baasland
biskop

Kopi:
Kirkerådet

fremtidig kirkelov og kirkeordning for en lovforankret folkekirke utarbeides og beskrives. Først når dette er gjort, vil det være mulig å ta et endelig standpunkt om forholdet mellom staten og Den norske kirke. Uansett må kirkens eget reformarbeid intensiveres slik vi kan vinne erfaringer med ulike modeller for organisering av Den norske kirke.

6. Konklusjon

Statskirkedebatten blir lett uoversiktlig og preget av sterke følelser. En må i denne situasjon søke etter samlende løsninger, uten å sette prinsipiell argumentasjon (ut fra menneskerettigheter, religionsfrihetsprinsippet etc.) til side. Motsetningen mellom en grunnlovsfestet statskirke (modell I) og en kirke basert på en særlov (modell II / flertallsmodellen i Gjønnnes-utvalget) bør ikke bli stående. Etter min mening kan en beholde noe av Grunnloven (bl.a. § 4 om Kongen) og samtidig endre deler av det statlige kirkestyre.

Med vennlig hilsen

Ernst Baasland

Ernst Baasland
biskop

Kopi:

Kirkerådet